

az utódok nevében is. A minket követő újabb erdészgenerációtól pedig azt kérem, hogy ne hagyják kialudni a lángot, legyenek hűséges szolgálói a Farkaserdőnek és valósítsák meg azt, amiért elődeik 100 éven keresztül dolgoztak és dolgoztunk: a magyar Spessartot.

Meghajolok még egyszer síremléke előtt és újra olvasom:

Scherg Lőrinc erdőmester

M. kir. gazdasági főtanácsos

A bajor Szt. Mihály-rend lovagja, 1864—1938

Szemeim könnybe lábadnak, újra magam előtt látom derűs tekintetét, halom kedves és mindig biztató szavait. Békés, nyugodt pihenést kívánok és álmai megvalósulásáért fohászokodom.

A SÁRVÁRI ERDŐK BAJOR ERDÉSZEIRŐL

DR. HILLER ISTVÁN

Örvendetesen megélnékültek a hagyományos magyar—német erdészeti kapcsolatok és így egyre több szó esik régi eseményekről, szakférfiakról, akikre már alig emlékezünk. Bár a sárvári erdők története visszatérő témája erdészettörténezeinknek, több szó esik az erdők műveléséről, kevesebb művelőiről. Ebben az írásban a művelők szempontjából foglalkozunk az egykori sárvári uradalmi erdőkkel [1].

Sárvár birtokosa 1875-től *Mária Terézia estei főhercegnő* volt, aki 1868-ban házasságot kötött *Lajos bajor királyi herceggel*. Ettől kezdve a bajor erdészek sok évtizeden keresztül meghatározó szerepet játszottak a sárvári erdők történetében. Az erdészek tevékenységéből fakadóan munkájuk hatása és eredménye jóval hosszabb időre szólt, mint beavatkozásuk az erdő életébe. Lajos herceg a magas kultúrájú bajor erdők-ből behívta a kiválóan képzett erdészeket, akik széles körben elhívtették az erdő szeretetét, amely mind a mai napig él. A Sárvárra érkezett bajor erdészek hazájuk erdőgazdálkodásából merítették a példát, de nem az ottani gazdálkodás utánzásával, hanem a magyar viszonyoknak megfelelően. Ezek a bajor erdészek magyarrá lettek és magyar érdekekért dolgoztak, magyarrá nevelték fiaikat, de mindenben megtartották a német alaposságot és tervszerűséget. Mielőtt részletesen szólnánk a bajor erdészekről, néhány mondatot a Wittelsbach-család néhány tagjáról is írunk kell. Ennyivel tartozunk!

Az Erdészeti Lapok 1921. 414. oldalán a következő olvasható: „III. Lajos bajor király †. Magyar földön, sárvári birtokán hunyt el f. é. október hó 18-án a trónjáról elüldözött Lajos bajor király. Mintaszerűen berendezett sárvári birtokát rendkívül kedvelte és szívesen időzött ott. Azok a kartársak, akik 1890-ben a 'nagy gyakorlat' alkalmával a sárvári birtokon megfordultak, bizonyára emlékeznek nemes alakjára, amint az erdőben tanárainkkal és velünk együtt költötte el ebédjét.”

Természetesen ennél többet tett a sárvári erdőkért. Még királyi herceg korában megtanult magyarul, később mint király, ha Sárváron tartózkodott tüntetőleg mint magyar földesúr viselkedett és ezt megkövetelte beosztottjaitól is. Szétválasztotta az erdő- és mezőgazdasági kezelést, megszüntette az erdei legeltetéseket, megkövetelte az erdő rendes kezelését, a vékonyabb gyérítési anyag kiszállítását és értékesítése érdekében utakat építtetett. Igyekezett összeegyeztetni az erdészet és a vadászat érdekeit.

Fia *Wittelsbachi Ferenc bajor királyi herceg* szakított az akkori szokásokkal, fiát nem gazdásznak, vagy jogásznak taníttatta, hanem rendes hallgatónak beíratta a soproni erdészeti szakra. *Lajos királyi herceg* itt fejezte be tanulmányait és néhány évvel ezelőtt látogatást tett a soproni egyetemen és annak könyvtárában, fiával *Prinz Luitpold von Bayern*-el együtt. *Prinz Luitpold* mostanában sorra nyitja meg Magyar-

országban sörgyárait, sörözőit a bajor—magyar vegyesvállalat keretei között. Nemrég így nyilatkozott a Képes 7 című lapnak: „Régi gazdálkodó család a miénk, apám, még a háború előtt húsz évet Magyarországon töltött és azt hiszem szerénytelenség nélkül állíthatom, híres mintagazdaságot alakított ki Sárváron. Ennek ma is bizonyítéka többek között a jó nevű lótenyészet... [2].

Luitpold nagyanyja a bajor királyné, néhai Mária Terézia természetszeretete folytán kedvelte meg magát Sárváron. Erre nagy gondot fordított és fordíttatott. Rendszeresen bebarangolta híres erdeit, a legszebb erdőrészeket, vagy fákat lefestette, lefényképezte. Az erről szóló részletesebb leírásból idézek: „A főgond itt a táj szépségének fenntartására és emelésére fordíttatik. Ezt vágásokkal zavarni nem szabad. A használat a csoportok belsejében csoportosan kezdődik, úgy, hogy mire a szélére kerül a sor, belül magas állomány áll. A használat azonban igen lassan történik, hogy a képet zavaró vágások és felújítások nyomai ne látszanak. Egyes szebb fafajokat is kevernek hozzá, melyek lombjukkal elütnek. Szép tölgyek is neveltetnek, de mindig csoportosan, hogy utánpótlás legyen az előregedők helyett és a sarkokon maradjon néha egy-egy példány magánosan.” [3]. Az erdő szépségeinek fenntartását megkövetelő Mária Terézia emlékét őrzi mindmáig a róla elnevezett forrás.

Scherg Lőrinc és Károly

Lajos herceg, a későbbi III. Lajos bajor király hívására jött Sárvárra Spessart „kapujából”, a romantikus szépségű *Lohr am Main*-ből 1884-ben *Lorenz Scherg*. Ettől kezdve életét a sárvári erdőknek szentelte itt dolgozott több mint fél évszázadon keresztül. *Márkus László* írja idézett munkájában, hogy a sárvári erdők, illetve a Farkas-erdő történetét, azaz közel másfél évszázad erdőgazdálkodás történetének tekintélyes részét Scherg Lőrinc fia, *Scherg Károly* dolgozta fel eredeti dokumentumok alapján. Mivel az uradalmi levéltár a második világháború után megsemmisült, Scherg Károly munkái alapvető forrásnak tekinthetők. Jelentős *Böröndy Lajos*: Elméleti és gyakorlati erdőgyerítés című 144 oldalas, 1934-ben írt kézírata, *Márkus László* 1952-ben írt 22 oldalas kézírata: A sárvári erdőgazdaság ismertetése. E munkák alapján kíséreljük meg a bajor erdészek, különösen Schergék tevékenységét ismertetni.

Scherg Károly azt írja Sárvár című könyvecskéjében, hogy munkája elké-

Scherg Lőrinc (Kolossváryné i. m.)

szítésére készítette az a körülmény is, „hogy ezen erdők mai állapotának létrehozásában nagy része van édesatyámnak, ki ez évben (1934! Szerző.) ünnepeli 50 éves évfordulóját annak, hogy a bajorok óriási értékű tölgy erdeiről híres Spessartnak tövében fekvő Majna melletti Lohr-ból 1884-ben Sárvárra jött Lajos bajor királyi herceg, a későbbi III. Lajos király sárvári uradalmi erdőhivatalának szolgálatába és aki már 25 éve, mint az erdőhivatal vezetője önállóan irányítja ezen erdők kezelését.”

Scherg Lőrincnek valóban nagy érdemei vannak. Sárvárra érkezése után mint gyakornok *dr. Grazman* bajor királyi „Forstamtsassistentnek” segítőtársa, aki 1882-ben elvégezte az első erdőrendezést. 1892-ben azután Scherg Lőrinc elvégzi az üzemterv első revízióját és ő volt a Farkas-erdő állományátalakításainak első irányítója. Előtte erdőkezelésről nem lehetett beszélni, mert az erdők a gazdaszettek irányítása alatt álltak, akik a mezőgazdaság érdekeit mindig az erdők elé helyezték. Az erdők nagyrészt fés-legelők voltak és igen rossz volt az állapotuk. A korszerű erdőgazdálkodást a német szakemberek alapozták meg, akik közül elsősorban Scherg Lőrincet kell kiemelni, mint aki gyökereiben szakított a múlttal. 1919-ben Scherg erdőmester a Farkas-erdőt feltétlen erdőtalajnak vétette be

azzal a céllal, nehogy erdei legelő kihatására kerüljön sor. Fiát, Károlyt, Selmechányára íratta be hallgatónak, aki azután szintén Sárváron dolgozott erdőmérnökként. 1920-ban új üzemetervet készített, a revíziót tíz évvel később ugyancsak ő végezte. Mint már említettük, Scherg Károly írta meg a sárvári erdők történetét, amely értékes forrásanyagunk. Ebben részletesen foglalkozik az erdők tulajdonosaival, megjelöli a nevezetes évszámokat Sárvár történetében. Ezt követi a sárvári uradalom erdeinek leírása. Foglalkozik az általános birtokviszonyokkal, a termőhelyi viszonyokkal, a fatenyészeti viszonyokkal, az erdőkárosításokkal, a gazdálkodás módjaival és eredményeivel, a mellékhasználatokkal, az állományápolással, a felújítással, a természeti emlékekkel és azokkal a tanulságokkal, amelyek az ország erdeiben felhasználhatók. Térkép, táblázatok, rajzok és számos fénykép zárja a dolgozatot. A fentiekből megtudjuk, hogy a Farkas-erdőben az első mérést a modenai herceg által a csehországi chlumetzi uradalomból kirendelt *Czauban* nevű erdőmester végezte. Az uradalom 1878-ban megvette az osztrák földmérők által 1848-ban készített térképet. Ezeket 1882—83-ban dr. Grazman bajor királyi erdőgazgató helyesbítette, majd 1920-ban Scherg Károly végezte el a részletes felmérést.

Visszatérve a Farkas-erdő történetéhez, Scherg Károly leírja, hogy „1818-ban *Ferdinánd főherceg* 2 Revierre osztja a Farkas-erdőt. A Tacsikándi Revierre kerül 1 Revierjäger és 2 erdőőr. A gyertyáni Revierre kerül 1 Revierjäger és 1 erdőőr. 1819-ben *Anton Hurt Oberjäger* nevét olvassuk”. 1828. október 3-i keltezésű *Obermayer* Oberjäger javaslata, amelynek címe: „Vorschlag einer besseren und Zweckmässigeren Benutzung der herrsch. Waldungen”. 1842-ben Oberjäger *Johann Thyll* tesz javaslatot az erdő jobb kezelésére, 1845-ben szerződést kötöttek *Singer Rudolf*tal, *Bass Mózessel* és *Schnabl Samuel*lel, akik 380 forintért bérbevétték a gubacs-szedést.

Miután Lajos bajor királyi herceg a helytelen erdőgazdasági művelés következtében — helyesen — elválasztotta egymástól az erdőgazdaságot és a mezőgazdaságot, 1876-ban Pornón *Sperr müncheni királyi asszisztens* készített revíziót. 1885-ben *Döderlein* bajor királyi erdőtanácsos veszi át a sárvári erdők felügyeletét, majd 1884-ben jön Sárvárra *Lorenz Scherg*, mint dr. Grazmannak gyakornoka.

Böröndy Lajos (Kolossváryné i. m.)

1882-ben a sárvári erdők szomorú képet nyújtottak. Az uralkodó fafaj a nyír volt, bükkből mindössze 4 példány akadt. Ekkor választották a száraló üzemmódot 80 éves fordulóval. *Fél évszázados szívós, kitartó munkával, mintaszerű kezeléssel* ezek az erdők az első helyre kerültek!

A bajor erdészek munkáját folytatta *Böröndy Lajos* (1889—1952). Márkus László írja róla: „Gyakorlati munkáját igen alapos elméleti vizsgálódással egészítette ki. A Farkas-erdőn folyó erdőgazdálkodás legnagyobb alakja, a bajor erdészek, nevezetesen Scherg Lőrinc gyakorlati munkájának kimagasló folytatója, aki a tapasztalat eredményeit az elmélet oldaláról is megrostálta.” [4]

Az utókor nem felejtette el Schergéék és a bajor erdészek munkáját, meghatározó szerepét. 1978-ban jelent meg Sárvár monográfiája, amelyben Scherg Lőrinc és Károly megfelelően, szép értékelést kap. Scherg Lőrinc erdőmester — írja a könyv — „szerelmese, mestere és megújítója lett a sárvári uradalom erdeinek!”, Egy másik helyen arról olvashatunk, hogy Scherg Lőrinc szakszerű irányításával 1930-ban már az országos vastagfa-hasznosítás átlagának a háromszorosát (!) termelte meg az uradalmi erdészet. Fia, Károly, a hazai tölgyet fenyegető veszélyeket olyan szemléletesen írta le, hogy még a hozzá nem értő is át tudja érezni a küzdelem jelentőségét [5].

Böröndy Lajos írta Scherg Lőrinc nekrológiájában, hogy az erdőmester lelke annyira összeforrt a sárvári erdővel, hogy az volt az utolsó óhaja, hogy ne a sárvári temetőben, hanem a Farkas-erdőn hantolják el. „Ott azon a helyen

fogja aludni örök álmát amelyhez ifjú korának, munkásságának legkedvesebb emlékei fűződnek, azok a fák borulnak óvatosan sírja fölé, amelyeket ő ültetett, az ő keze ápolt, gondozott és nevelt nagygyá, s lombjuk suttogása fog örködni síri álma felett." Így történt. 1938. május 13-án halt meg Sárvárott, ideiglenes nyughelyéről a Farkas-erdőben helyezték örök nyugalomra.

Jegyzetek

- [1] A sárvári erdőkről lásd: Scherg Károly: Sárvár. Melléklet az Erdészeti Lapok 1934. évi 11. számához. A bajor király sárvári erdei. Erdészeti Lapok. 1921. 395;

A gyertyánról. Erdészeti Lapok. 1924. 22; Sárvár. 1932. 342. — Kidőlt a sárvári nagytölgy. uo. 370. — A sárvári kertészker. uo. 937. Márkus László: A Vas megyei Farkas-erdő története a nagybirtokrendszer megszűnéséig. In: Kolosváry Szabolcsné: Az erdőgazdálkodás története Magyarországon. Bp. 1975. Akad. K. 243.

- [2] Szűts Ilkó: A sörherceg. A vonal végén Prinz Luitpold von Bayern. Képes 7. 1987. március 28., 6.
 [3] Scherg: Sárvár. i. m. 42—43.
 [4] Márkus i. m. 275. Scherg Lőrinc halála alkalmából éppen Böröndy Lajos írt szép megemlékező sorokat az Erdészeti Lapokban. (1983. 564—565).
 [5] Lásd bővebben: Horváth Ferenc (szerk): Sárvár monográfiája. Szombathely, 1978. Sárvár város Tanácsa. 39, 40, 476, 588, 593, 784.

Franciaország erdőtenyésztési viszonyai minden más országnál jobban hasonlítanak a miénkéhez. Klímája főként a lombos fafajoknak kedvez. A kereken 13 millió hektárnyi erdőből 8,5 millió a lombos. A fajtaösszetétel rendkívül színes: kilenc tölgyük, két kórisük, négy juharuk, hat vadgyümölcsük, egy-egy szelídgesztenye, hárs, rezgőnyár, éger és gyertyánuk van. Fenyveseik két lucból, két vörös fenyőből, jegegyfenyőből és duglászóból állanak. Ezek természetes előfordulásuk és mellettük egyre jelentősebb a mesterséges telepítés: elsősorban a tengerparti fenyő, de sok a nyár-, duglász-, sőt lucfenyő-telepítés is. Az egyes fafajok főbb előfordulási helyei: tengerparti fenyő Bordeaux-tól délre Gascogne-ban, nyárak a párizsi medencében, fenyők a magas hegységekben. Az értéktölgy-termelés Perche hatalmas erdősegeiben, a Loire-régióban, Burgundiában és Lotharingiában folyik. Az évi kitermelés lombosban 22 millió m³. A lombosok iparifa-kihozatala 25% körüli, a fenyőké nem egészen 75%. Az erdők fele sarj, amit a kedvező termőhely mellett a nagymértékű tűzifaszükséglet indokol.

(A párizsi erdőgazdaság-fejlesztési intézet adatai. AFZ. 1987. 18. Ref.: Jérôme R.)

Nagy-Britannia erdőgazdasága meglehetősen sajátos. Az első világháború végén az országos erdőszűltség mindössze 5%-os volt és a kormány erőteljes erdősítést határozott el; erdészeti bizottságot (Forestry Commission) hívott életre azzal a feladattal, hogy erdősítsen és másokat is támogasson ebben. Ennek eredményeként az országnak ma 2,1 millió ha erdeje van. Ebből 1,5 millió ha túlelvélű, legnagyobb rész gyorsan növő (8—10 m³/ha) egzóta: sitkafenyő, fekete-, vörös- és duglászfenyő. A cél: minél előbb fűrészelt anyagot nyerni, ezért ezeket 40—60 éves fordulóval kezelik. A telepítéseknek mintegy fele van állami kézben, de a magánosok jelenleg ötszörös mértékű telepítéssel rövidesen túlsúlyba kerülnek. A 600 eha lombos erdő teljesen magán kézben van, főleg tölgy és bükk. Általában túlkoros állományok, meglehetősen szomorú állapotban, s csak mostanában kezdik környezetvédelmi szempontból felkarolni a lombosok erdősítését. Újabb a kormány az élelmiszertermelés visszaszorítása érdekében szorgalmazza a telepítést.

Az erdőtelepítés Nagy-Britanniában általában tőkebefektetés. Az elérhető 3,5%-os haszon az erdősítéssel kapcsolatos adókedvezmény mellett nem csekély, és az itt kialakult erdőkereskedelmi forgalmat figyelembe véve nem is feltétlenül hosszú megtérülési idejű.

Faszükségletét Nagy-Britannia 90%-ban külföldről fedezi. Saját termelése a jövőben sem fogja ennek felét kitenni. Saját fájának feldolgozása átmeneti akadozás után most virágzó cellulóz- és forgácslap gyárakban folyik.

(AFZ. 1987. 46. Ref.: Jérôme R.)